

7. Conrad Joseph. The Mirror of the Sea [Електронний ресурс] / Joseph Conrad // A Penn State Electronic Classics Series Publication. – The Pennsylvania State University, 2001. – 167 p. – Режим доступу : <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/jconrad/mirrorsea.pdf>

8. Conrad Joseph. Typhoon [Електронний ресурс] / Joseph Conrad. – Режим доступу : <http://ebooks.adelaide.edu.au/c/conrad/joseph/c75ty/html>

9. Tarnawski Wit. Conrad the Man, the Writer, the Pole. An Essay in Psychological Biography [Translated by Rosamond Batchelor] / Wit Tarnavski. – London: Polish Cultural Foundation, 1984. – 198 p.

УДК 81'1:81'37:81'23

Уляна Андрусів
(Івано-Франківськ)

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ ЛЮБОВ У ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЯНА ТВАРДОВСЬКОГО

Стаття присвячена аналізу асоціативного поля концепту ЛЮБОВ у поетичній картині світу Яна Твардовського, яка репрезентує злиття релігійного та індивідуально-авторського образів світу. Аналіз здійснюється шляхом декомпозиції ближчого контексту ключових слів та побудови «семантичного гештальту» асоціативного поля концепту.

Ключові слова: поетична картина світу, концепт, асоціативне поле, семантичний гештальт.

Поняття поетичної картини світу, що є елементом мовної свідомості, перебуває сьогодні на стадії становлення. В. Маслова визначає її «як систему змістів, образів і уявлень, що сформувалися у свідомості автора й читача за допомогою одиниць формальної, змістової, функціональної, культурної, естетичної й духовної семантики поетичного тексту» [5, с. 123]. Вона вербалізується через вторинну й непрямую номінацію, сполучає в собі універсальні й ідіоетнічні узагальнення дійсності та втілюється через художні концепти.

У сучасних когнітивних дослідженнях художній концепт осмислюється як складне ментальне утворення, що належить не тільки індивідуальній свідомості, а й психоментальній сфері певної етнокультурної спільноти (Л. Міллер) [6, с. 41-42], як одиниця свідомості поета чи прозаїка, що отримує свою репрезентацію в художньому творі і втілює авторське осмислення явищ дійсності (О. Беспалова), як смислова структура, що може займати нежорстке місце на шкалі універ-

сальне/індивідуально-авторське (І. Тарасова). О. Кубрякова, В. Телія, О. Селіванова та інші вважають, що у концептах втілюються не лише поняття, але й знання людини про світ, певні асоціації, які викликає те чи інше слово, а також її особистісні переживання. Концепт, що народжується як образ у свідомості окремої людини, згодом абстрагується до різних уявлень і понять, узагальнюється і зберігається в культурній пам'яті етносу чи народу.

Художні концепти, представлені в літературному творі, відбивають насамперед специфіку авторського світобачення, але водночас вони актуалізують ті рівні значень та смислів, які є цікавими, аксіологічно вагомими для читачів. «Автор, – як підкреслює В. Ніконова, – вносить у концепт індивідуальні змісти, відмінні від загальномовних, що пояснюється його оцінною позицією та специфічним світосприйняттям. Дослідження кожного окремого концепту авторської художньої системи уможливорює виявлення узагальненого й специфічного в тому чи іншому фрагменті, що сприяє глибшому розумінню загальних системних закономірностей у цілому. У художньому концепті сублімуються поняття, уявлення, емоції, почуття, вольові акти автора. Зміст концепту залежить від жанрової специфіки цього тексту та особливостей авторської концептосфери» [7, с. 176].

Ми розглядаємо художній концепт передусім як одиницю індивідуальної свідомості, авторської концептосфери, що вербалізована в творчості письменника. Творчість Яна Твардовського є своєрідним злиттям, діалогом релігійної та індивідуально-авторської картин світу, які накладаються одна на одну. А тому осмислення ним значимих культурних концептів варте особливої уваги.

У лінгвістичних працях знайшли своє відображення лише окремі аспекти дослідження концепту ЛЮБОВ. Це аналіз концептуальних метафор кохання, що лежать в основі типових метафоричних виразів на матеріалі однієї мови або у зіставленні двох мов (Г. Лакофф, А. Хмельов), моделювання прототипу концепту КОХАННЯ, вивчення асоціатив дієслів зі значенням «кохати»/«любити» (С. Мартинек), дослідження семантики відповідних дієслів (О. Корнілов), особливості представлення кохання в пареміології тієї чи іншої мови (С. Воркачов, Л. Вільямс) та ін.

Метою цієї розвідки є здійснити асоціативну характеристику концепту ЛЮБОВ у поетичній картині світу Яна Твардовського, що є одним із ключових концептів його художньої концептосфери.

На думку Н. Болотнової, як один зі способів репрезентації авторських концептів можна розглядати асоціативно-сміслове поле тексту. Як правило, концепт формується навколо певної «сильної», тобто ціннісно акцентованої точки свідомості, від якої розходяться асоціативні вектори.

Структура концепту певною мірою співвідноситься з асоціативним полем, хоч не тотожна йому, оскільки містить в поняттєво-значеннєвому складнику і системно-мовну характеристику, і етимологію – еволюцію концепту в культурі.

Уважаємо, що авторські, як і лінгвокультурні концепти загалом, складаються з поняттєвого, значеннєвого, образного та ціннісно-оцінного складників, із яких найбільш індивідуалізованими та вираженими є власне два останні, що дає можливість структурувати такий концепт у вигляді гештальтів. Однак для послідовного аналізу структури концепту доцільним вважаємо спочатку виявлення їхнього поняттєвого та значеннєвого складників шляхом системно-мовного аналізу, позаяк авторська мовна свідомість є відбитком певного мовного образу світу.

Отже, польська лексема **miłość** має такі значення (за словником Е. Соболя): 1) «głębokie uczucie sympatii do osoby płci odmiennej, połączone z pożądaniem jej»; 2) «silna więź emocjonalna, jaka łączy ludzi sobie bliskich, zwłaszcza spokrewionych»; 3) «poczucie silnej więzi emocjonalnej, duchowej, intelektualnej z kimś, z czymś, co jest wartością samą w sobie, umiłowanie»; 4) «głębokie zainteresowanie czymś; zamiłowanie, pasja»; 5) «obiekt czyichś uczuć i pragnień»; 6) «pożycie seksualne; seks» [10, с 461]. На першому місці перебуває все-таки значення «кохання», що підкреслюють також п'яте і шосте значення слова. Хоча у сучасній мовній свідомості часто шосте, периферійне значення любові як сексу часто перестрибує на перше місце, займаючи ядерну позицію. Фразеологізми «schnąć z miłości» (*втратити спокій через невзаємну любов*) чи «wolna miłość» (*сексуальне співжиття без церковного чи цивільного шлюбу*) корелюють із цим значенням. Розуміння любові як емоційного зв'язку з рідними, близькими людьми й досі є одним із визначальних у слов'янському лінгвокультурному просторі. Натомість третє значення лексеми «відчуття сильного емоційного, духовного, інтелектуального зв'язку з кимось або чимось, що є цінністю саме в собі» помалу відходить на периферію мовної свідомості. У поетичній картині світу Яна Твардовського саме це значення представлене найбільш повно та займає ядерну позицію. У концептосфері поета любов – це найвища цінність, цінність абсолютна, без якої все інше втрачає сенс, що корелює з біблійним трактуванням: «залишилось цих троє: віра, надія, любов, але найбільша з них – любов».

Російський лінгвокультуролог С. Воркачов називає концепт ЛЮБОВ телеономним, тобто таким, що становить вищу цінність для людини, є абсолютним ідеалом, який керує життям особистості. Більше того, на його думку, «любов – це єдина сила, що протистоїть ентропії – руйнуванню та припиненню руху самого життя» [1, с. 132]. Вчений стверджує, що концепт ЛЮБОВ належить до числа настільки високих

духовних абстракцій, вище яких у людській душі починається мертвий простір. Цей концепт, на його думку, становить одну з базових цінностей та «екзистенційних благ», що виражають основні переконання, принципи та життєві цілі, та стоїть поруч із концептами ЩАСТЯ, ВІРА, НАДІЯ, СВОБОДА. Він безпосередньо пов'язаний із формуванням у людини мети та сенсу життя [2, с. 34].

Український мовознавець В. Кононенко концепт ЛЮБОВ зараховує до морально-етичних, абстрактно-емоційних, зауважуючи, що на його розуміння накладаються філософські, етнічні, релігійні, психологічні та інші позамовні чинники, які, зрештою, й виявляють його комплексний характер [3, с. 113]. У філософській картині світу любов поділяється на любов-агаре (жертвну любов, що віддає себе), любов-eros (закоханість, еротичну любов), любов-storge (батьківську та синівську любов), любов-philía (дружню любов). У релігійній картині світу розрізняють любов Бога до людини (агаре), любов людини до Бога, до себе та до іншого. Саме перша з них – любов Бога до людини – є джерелом і початком усіх інших.

У поетичній картині світу Яна Твардовського концепт ЛЮБОВ розгортається в руслі релігійної, а конкретизуючи – християнської парадигми. Асоціативне поле цього концепту можна змодельовати у вигляді семантичного гештальту, що, на думку І. Ю. Марковиної та Е. В. Данилової, структурує зміст асоціативного поля – асоціати «семантично тяжіють до визначених характеристик, групуючись природним чином довкола деяких реакцій, які позначають певний набір мисленневих образів-концептів» [4, с. 119].

Асоціативне поле при цьому розглядається нами не просто як «сукупність усіх слів-реакцій на певний стимул, а як сукупність різних текстів-реакцій (або ж фрагментів таких текстів), які так чи інакше вступають у парадигматичні відношення зі словами-стимулами, будучи своєрідним перифразом (найчастіше розгорнутим) цього слова-стимулу» [8, с. 144].

Отже, в семантичному гештальті асоціативного поля концепту ЛЮБОВ в концептосфері Яна Твардовського виокремлюємо такі смислові зони:

I. Любов – самотність: *«tych co się kochają rozdziela samotność», «tylko nasza miłość może przewyciężyć samotność», «miłość to samotność co łączy najbliższych», «miłość bez samotności byłaby nieprawdą», «miłość i samotność wzięły się pod ręce jak siostry».*

II. Любов – помирання: *«miłość tak poraniona że i śmierć przetrzyma», «życie miłość umniejsza znieważa odbiera śmierć ocala na zawsze i teraz», «śmierć miłość od śmierci ocala», «miłość niecałą – bo bez umierania»,*

«miłość bierze nam ręce i na krzyżu składa», «krzyż – kiedy miłość idzie za daleko», «dopiero żyć zaczniesz gdy umrzesz kochając», «miłość na śmierć nie umiera».

III. Любoв – терпіння: «co wiesz o cierpieniu miłości gniewu», «gdzie miłość między nami a gdzie już cierpienie», «nie płacz. To tylko krzyż przecież tak trzeba. Nie drżuj. To tylko miłość jak rana w przylepce chleba», «cierpienie – bez niego nigdy nie wiesz ile miłość kosztuje», «jak oddzielić ból od miłości», «niepodobna miłości dawnej już nie ranić».

IV. Любoв – кохання: «podobno do nieba wpuszczają parami», «dwa serca złączone», «patronie zakochanych młodych średnich i starych», «do nieba idzie się parami nie gęsiego», «że się kochają naprawdę to znaczy więcej jeszcze niż na całe życie», «zakochani to najlepsi nauczyciele».

V. Любoв – розпач: «nie mów miłość bo to za dużo nie mów rozpacz bo to za mało», «miłości której nigdy nie ma bez rozpacz», «miłość i rozpacz», «miłość niecała bo smutek daleko».

VI. Любoв – дія, стан: «najważniejsze przecież że ty kogoś kochasz», «zapomnij że jesteś gdy mówisz że kochasz», «kochać – to nie znaczy iść w swą własną drogę», «miłość przyjmuje i daje», «Bogu tak jak miłości wystarczy że jest».

VII. Любoв – віра: «miłość – uwierz», «nie bój się kochać jeśli tylko wierzysz», «trzeba być zakochanym żeby uwierzyć w anioła», «wierzę w miłość większą od przykazań».

VIII. Любoв – відстань: «dystans pomiędzy sobą a tym co się kocha», «miłość jak odległość trudna do przebycia».

IX. Любoв – дружба: «przyjaźń lub inaczej miłość niemożliwa», «ocal w promieniu miłości promień przyjaźni», «ocal przyjaźń w miłości».

X. Любoв – тіло: «może się Pan Bóg pomylił gdy łączył miłość z ciałem», «a miłość ciała pod świętym wzruszeniem», «wierzy w miłość nie boi się ciała», «miłość była ciałem a stała się duchem»

XI. Любoв – очікування: «czasem czekanie jest już miłością», «czekają na miłość» [11].

Таким чином, ядро асоціативного поля концепту ЛЮБОВ у концептосфері Яна Твардовського становлять смислові ознаки «самотність», «помирання», «терпіння», «кохання», «розпач». Автор експлікує концепт через парадоксальність та амбівалентність зіставляваних образів. Любoв постає у поетичній картині світу автора вже не як емоційний, а телеономний, та навіть екзистенційний концепт. Він багатоплановий та амбівалентний, поєднуючи у собі різні смисли та екзистенційні категорії, як-от *радість-смуток, розпач-надія, близькість-самотність, смерть-життя*. Все це разом і становить любoв: «dlaczego krzyż uśmiech rana głęboka to takie proste kiedy się kocha» [11, с. 14].

Любов постає в його поетичній картині світу як абсолютна й самодостатня цінність. Це любов, яка діє, яка болить, яка приходиться сама. Їй притаманні такі когнітивні ознаки, як *wieczna, wielka, nieobjęta, niewinna, czysta, dziecinna, trudna, przewidująca, niedokładna, cienka, ślepa, ostra, zraniona, nieostrożna, smutna, spokojna, wierna*. Любов для поета є вічною, вона існує поза часом і простором, охоплюючи всю людину: «*miłość to tak jak wieczność bez przed i potem*». Це любов необмежена, велика, більша за всі наші уявлення: «*a miłość wciąż za duża by ją całą widzieć*», «*tylko miłość jak morze od morza do morza*», «*wielka i dlatego możliwa*».

Шляхом декомпозиції ближчого контексту ключових слів зібрані асоціати, що складають основу образного складника концепту:

miłość – sól, kamień do zjedzenia, jak uczeń, wariatka, opłatek, chleb, dom, ostrze noża, droga, krzyż.

Найчастіше зустрічаються у текстах два образи: «wariatka» і «krzyż». Вони доповнюють одне одного. З однієї сторони, любов – божевільна й сліпа, нелогічна («*tylko miłość wariatka ta sama*»), з другої – смерть Христа на хресті з любові здавалась божевільною й нелогічною («*krzyż – kiedy miłość idzie za daleko*»).

У авторській мовній свідомості любов шукає Любов – Абсолют, не може сповнитись без нього: «*miłość miłości szuka*», «*jedną miłość wybrać z wielu miłości*», «*żeby nie kochał miłością mniejszą od miłości*», «*między miłością a miłością – tam gdzie stoi krzyż*». Любов людська шукає любов Бога як своє джерело й осердя. Автор поділяє любов на людську і Божу, і любов Абсолюту вважає «іншою», такою, що не піддається описові: «*boję się Twojej miłości tej najprawdziwszej i innej, bo kochasz zupełnie inaczej*». Образом, який найкраще її виражає, є римо-католицька облатка, що уособлює Тіло Христа під час Євхаристії, та хрест: «*podaj mi rękę z gwoździami pośrodku zanurz me usta w pierwszej miłości*». Перша любов у поетичній картині світу Яна Твардовського – це не романтична закоханість, а розп'яте тіло Христа на хресті, любов, яка зі смерті переростає в життя: «*dopiero żyć zaczniesz gdy umrzesz kochając*».

Таким чином, моделюючи концепт ЛЮБОВ у концептосфері Яна Твардовського, можна ствердити, що він є одним із ключових концептів концептосфери поряд із концептами БОГ, СВЯТІСТЬ, ТЕРПІННЯ і експлікує любов-агаре, любов «*za Bóg zapłać*» – задармо, без бажання володіння предметом любові. Тобто любов, якою полюбив Бог і якої автор вчиться від Нього.

Периферія асоціативного поля концепту описує любов як дію, як стан буття («*miłości wystarczy że jest*»), як віру, дружбу, очікування. Вона не є абстракцією, але «утілеснена», конкретизована та динамічна.

Будуючи свою індивідуально-авторську картину світу на християнському світобаченні та світовідчуванні, Ян Твардовський забарвлює її власним досвідом зустрічі з Абсолютом, самим собою і ближнім, що породжує любов, навіть більшу, ніж серце і саме життя [11].

Перспективою подальших досліджень є опис інших ключових концептів поетичної картини світу Яна Твардовського, зокрема, концепту БОГ, який тісно пов'язаний із концептом ЛЮБОВ, у зіставленні з релігійною та національно-культурною мовною свідомістю.

Аннотація

Статья посвящена анализу ассоциативного поля концепта ЛЮБОВЬ в поэтической картине мира Яна Твардовского, которая репрезентирует слияние религиозного и индивидуально-авторского образов мира. Анализ совершается методом декомпозиции ближнего контекста ключевых слов, а также построения «семантического гештальта» ассоциативного поля концепта.

Ключевые слова: поэтическая картина мира, концепт, ассоциативное поле, семантический гештальт.

Summary

The article is devoted to the analysis of the associative field of concept LOVE in the poetic image of the world of Jan Twardowski, that present confluence of two linguistic images of the world – religious and individually-authors. An analysis is carried out by the way of decomposition of near context of keywords and construction of «semantic gestalt» of the associative field of concept.

Key words: poetical image of the world, concept, associative field, semantic gestalt.

Література

1. Воркачев С. Г. ЛЮБОВЬ как лингвокультурный концепт / Сергей Григорьевич Воркачев. – М.: Гнозис, 2007. – 284 с.
2. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов ЛЮБОВЬ и СЧАСТЬЕ (русско-английские параллели) / Сергей Григорьевич Воркачев. – Волгоград: Перемена, 2003. – 164 с.
3. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: монографія / Віталій Кононенко. – Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 248 с.
4. Марковина И. Ю. Специфика языкового сознания русских и американцев: опыт построения «ассоциативного гештальта» текстов оригинала и перевода / И. Ю. Марковина, Е. В. Данилова // Языковое сознание и образ мира: сборник статей / отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М.: Ин-т языкознания РАН, 2000. – С. 116-132.

5. Маслова В. «Языковая картина мира» и «поэтическая картина мира» и их роль в межкультурной коммуникации / В. Маслова // Ученые записки Таврического национального университета. Серия «Филологические науки». – 2004. – Т. 17 (56). – С. 121-127.

6. Миллер Л. В. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория / Л. В. Миллер // Мир русского слова. – 2000. – № 4. – С. 39-45.

7. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра: монографія / В. Г. Ніконова. – Дніпропетровськ: Видавництво ДУЕП, 2007. – 364 с.

8. Сахарный А. А. Введение в психолингвистику: курс лекций / А. А. Сахарный. – Л.: Из-во Ленинградского ун-та, 1989. – 184 с.

9. Скаб М., Скаб М. Основні чинники формування індивідуально-авторської концептуальної картини світу / М. Скаб, М. Скаб // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. – Вип. 475-477. – Чернівці: Вид-во Чернівецького національного ун-ту, 2009. – С. 293-297.

10. Nowy słownik języka polskiego / pod red. E. Sobol. – Warszawa: PWN, 2002. – 1312 s.

11. Twardowski Jan. Miłości wystarczy że jest. – Katowice: Wydawnictwo UNIA, 2004. – 335 s.

УДК 821.161.1:82-1

Алена Тереховская
(Ивано-Франковск)

«РУСЛАН И ЛЮДМИЛА»: СКАЗКА ИЛИ ПОЭМА? К ВОПРОСУ О ЖАНРОВОЙ И ЯЗЫКОВОЙ СПЕЦИФИКЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ А.С.ПУШКИНА

В статье произведение А. С. Пушкина «Руслан и Людмила» проанализировано в аспекте его жанрово-стилистической специфики. Определено, что в «Руслане и Людмиле» содержатся ярко выраженные жанровые признаки как сказки, так и поэмы, что позволило отнести произведение к жанру волшебной прозаической поэмы. Анализ языка «Руслана и Людмилы» показал, что его стилистическая пестрота (смешение высоких и просторечных слов и выражений) свидетельствует в пользу языкового богатства и народности произведения.

Ключевые слова: жанр, стиль, поэма, сказка, волшебнo-фантастическое начало, лирические отступления, автор-наратор, стилистическая пестрота.